

життя. Мовчання, непротивлення злу, перетворили народ на співучасника злочину. Поет відкидає банальні і непереконливі пояснення «так склалося, так повелося», він переконаний, що лише сам народ може змінити ситуацію, а не хто-небудь інший. Сонет сповнений гіркоти і болю, бо рабська покірність людей зробила їх «сліпонародженими», каліками. Сатира спрямована на викриття комплексу раба. Народ як об'єкт сатири повинен соромитися самого себе і, врешті-решт, змінити свою соціально-політичну практику.

І в добу Т.Шевченка, і в часи І.Франка політична сатира знаходилася поза законом, була нелегальною. Нічого не змінилося і в останній третині ХХ віку, бо політична сатира все ще була під заборобою, а поет в неволі. Тому немає нічого дивного, що простежуємо певну закономірність у долі поетів-борців.

Можна твердити, що сатирична поезія І.Світличного і тематично, і стилістично, і жанрово близька до шевченкової і франкової викривальної поезії з її громадянською патетикою та гнівними інвективами. Назвою збірки «Гратовані сонети» І.Світличний наслідує «Тюремні сонети» І.Франка. «Гратованим сонетам» притаманні смислова насиченість і гранична виразність слова і образу. Численні риторичні фрази та перенесення збільшують кількість пауз, що позбавляє вірші співучості і надає їм характеру емоційно напруженої ораторської мови. Цікавим видається і те, що сонети І.Світличного «писані 4-стоповим ямбом... Тобто це – сонетино...» [1, с. 93], а велика кількість поезій Т.Шевченка написані саме цим розміром, включаючи і «Юродивого» – вершину поетичної майстерності Кобзаря. Все це свідчить, що І.Світличний безперечно перебував під впливом двох найбільших поетів України. Він зробив свій вибір і продовжив традицію віршованої політичної сатири в нашій літературі.

Список використаних джерел

1. Біловус Л. Теорія інтертекстуальності як модус новаторства у творчих феноменах Василя Стуса та Івана Світличного. – Тернопіль, 2004.
2. Доброокій: Спогади про Івана Світличного. – К.: Час, 1998.
3. Добрянська І. Жанрова специфіка в'язничної лірики Івана Світличного // Наукові записки. Серія: Література. Випуск II. – Тернопіль, 1998.
4. Маланюк Є. Невичерпальність: Поезії, статті. – К.: Веселка, 2001. – С. 98.
5. Лотман Ю., Успенський Б. Новые аспекты изучения культуры Древней Руси // Вопросы литературы. – 1977.- № 3. – С. 148-166.
6. Сверстюк Є. Сміх лікує // О.Шпилька. І сміх, і горе за синім морем. – К.: Смолоскип, 2001. – С. 5-12.
7. Світличний І. Голос доби: Кн. I: Листи з «Парнасу» // Упорядник Л. Світлична. – К.: Сфера, 2001. – 544с.
8. Світличний І. Серце для кулі і для рим: Поезії. Поетичні переклади. Літературно-критичні статті. – К.: Рад. письменник, 1990. – 580с.
9. Соловей Е. Поет // Слово і час. – 1991. – № 3. – С. 69-72.

The article deals with peculiarities of poetical and publicism works by Ivan Switlychny in the context of social and poetic movements of the period.

Key words: poetry, publicism, social-poetic movements.

УДК 821.161.2-32ПЕТРОВ.В.09

Бурлакова І.В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ДЖЕРЕЛА АВТОРСЬКОЇ СВІДОМОСТІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ПРОЗИ В.ПЕТРОВА-ДОМОНТОВИЧА ПЕРІОДУ МУРУ

Питання джерел інтелектуалізму письма В. Петрова-Домонтовича тісно пов'язане з проблемою авторської свідомості. Автор статті звертається до здобутків сучасного літературознавства у дослідженні постгикального рівня реалізації авторської свідомості В. Петрова-Домонтовича, подаючи спробу аналізу маловивченого літературознавчою наукою масиву малої прози письменника мурівського періоду. Джерелами авторської свідомості митця, що увиразнилися в його повеснних новелах та оповіданнях, є філософські погляди українських та європейських мислителів та інтелектуальний дискурс письменників, чия творчість стала формою реалізації їх філософських поглядів.

Ключові слова: авторська свідомість, інтелектуальний дискурс, джерела інтелектуалізму.

Різновекторні та контроверсійні твердження щодо постаті В. Петрова-Домонтовича, які формують образ «людини у темній мантиї» (В. Ульяновський), засновані, як правило, на щоденникових записках та епістолярії письменника. Вони дають недостатньо матеріалу для реконструкції біографії одного з найінтелектуальніших письменників в українській літературі. Інтелектуальний дискурс прози В. Петрова-Домонтовича в теоретичному та літературно-критичному аспекті актуалізований у ряді розвідок, які відрізняються масштабністю охоплення означеного питання та методологією дослідження. На інтелектуальний дискурс романістики В. Петрова-Домонтовича вказували свого часу Ю. Корибут, Гр. Майфет, Ю. Шерех та інші. Інтелектуалізм як домінанта індивідуального стилю Домонтовича-прозаїка схарактеризований у монографії С. Павличко «Дискурс українського модернізму».

Новий етап вивчення прози В. Петрова-Домонтовича пов'язаний з науковим доробком В. Агесвої, котра ґрунтовно описує ознаки інтелектуального письма у прозі митця. Інтелектуалізм як константу поезики В.Петрова-

Домонтовича відзначають О. Боярчук, І. Василішин, Ю. Ганошенко, М. Гірняк. Методологічно споріднені студії українських науковців О. Борзенка, Р. Горбик, В. Корпусової, С. Матвієнко, Н. Мішеніної забезпечили інтертекстуальний та компаративістський дискурс вивчення творчості письменника. Феноменологічний напрям дослідження творчого портрета письменника пов'язаний з науковими розвідками Г. Грегуль. Однак сама постать В. Петрова – автора інтелектуальної прози – спонукає до вивчення світоглядних та естетичних основ інтелектуалізму в аспекті пошуку джерел формування авторської свідомості. За влучною характеристикою С. Павличко, Віктор Петров «залишається загадкою, ребусом, своєрідним сфінксом чи навіть Мефістофелем української культури» [12, с. 647]. Його інтелектуальна гра часто ґрунтується на провокації, а стратегія полягає в тому, що автор запрошує читача до мандрівки лабіринтами знаків, які слід розкодувати.

Поняття авторської свідомості та її джерел тісно пов'язані з питанням індивідуального стилю та поетикою твору. Співвіднесеність *поетики*, що є результатом творчого акту, з *авторською свідомістю* як джерелом творчості, дозволяє встановити між ними «відношення позитивної кореляції» (М. Кодак). Тип авторської свідомості визначає тип поетики твору. Феноменологічний дискурс, орієнтований на поглиблене вивчення джерел авторської самосвідомості, дозволяє розширити рецептивне поле дослідження творчості автора в цілому, забезпечуючи адекватне та науково коректне спостереження над поетикою окремого художнього твору.

Поетологічний аспект вивчення особливостей індивідуального стилю дозволяє вивести автора з своєрідного марґінесу й відчутти його «присутність» через самореалізацію у формозмістових чинниках тексту. Джерела інтелектуалізму художнього мислення В. Петрова-Домонтовича варто шукати в активному зацікавленні самого митця історією культури, філософією історії та постатями культурних діячів, які забезпечували поступ української філософсько-етичної думки. Духовний космос кожного з них В. Петров-Домонтович пізнавав через освоєння світу образів та ідей, якими вони у різні культурно-історичні епохи наповнювали простір української філософії.

Так з широкої галереї яскравих постатей В. Петров-Домонтович обирає ті, які поєднали в собі художника і мислителя, для яких творчість стала ландшафтом розгортання власних філософських концепцій, а інколи белетризованою формою їх поширення, як це є характерним для художньо-софійного мислення Г. Сковороди, історичного дискурсу М. Куліша та М. Костомарова. «Праці Петрова культурологічні в сучасному сенсі: він ніколи не обмежується текстом, більше того – урівнює текст з життям особистості, інтерпретуючи саме їх відповідності й невідповідності. Персонажі культури, що потрапляють в поле зору Петрова, з тих чи інших причин застановаються саме над його «улюбленими» темами чи опиняються перед проблемами, ідентичними з його власними. Саме тому *в оцінці і Куліша, і Костомарова, і Сковороди багато особистісного*: він оцінює їх зі своєї власної позиції, тонко відчуваючи навіть з відстані років. Причиною цьому – *ідентифікація себе з предметом дослідження*» [8, с. 55] (курсив мій – І.Б.).

Інтелектуалізація оповіді стала однією з домінант української прози 20-30-х років ХХ-го століття. Письменники першого пореволюційного двадцятиліття приділяли увагу основам світоглядних трансформацій, що зазнає українська людина в епоху соціальних катаклізмів і прагнули водночас художнього втілення філософських та етичних універсалій, ідеї самоцінності людини. Звертаючись до екзистенційного дискурсу української літератури 20-х років ХХ-го століття, С. Павличко пов'язує цю традицію з французькою романістикою («У Підмогильного це психологічний роман у стилі Гі де Мопассана й Оноре де Бальзака, яких перекладав український письменник») [11, с. 215]. Українських прозаїків інтелектуального напрямку, на думку авторки, цікавить «...людина з її універсальними проблемами, людина *поза історією й суспільним буттям*» (курсив мій – І.Б.) [11, с. 215]. Р. Мовчан приваблює «естетична відкритість» українського модерністичного роману [10].

Естетичне освоєння елліністичної філософії та культури, високого стилю Середньовіччя, ренесансних світоглядних основ епохи Відродження, а також традицій вітчизняної філософії сприяло утвердженню «неокласицизму». Український «неокласицизм» звертається, зокрема, до натурфілософських ідей Г. Сковороди. Мотив «втечі в себе» втілює у вірші «Сковорода» (1928 р.) поет-«неокласик» Юрій Клен, окресливши у ньому провідний мотив «ясної самоти», що стала визначальним для медитативної лірики В. Свідзинського та Є. Плужника. «...Самозаглиблена урівноваженість, натурфілософічність, життєствердність, індивідуалізм, якими пронизана вся творчість Г. Сковороди і яка визначає основу його громадянського вибору..., прикметна для художнього модерністського тексту 1920-х років. Сковорода... саме в модерністському [...] сприйнятті був надзвичайно актуальний для самодостатньої національної завершеності загального художнього дискурсу української літератури...» [9, с. 352]. За визначенням Р. Мовчан, сквородинівська «ясна самота» як філософський постулат, стала «основою герменевтичної естетичної свідомості» українського софійного поетичного дискурсу [9, с. 352].

У літературно-критичному дискурсі 20-х років, зокрема в рецепції С. Єфремова, Г. Сковорода постає як речник антропоцентристських ідей, що оформилися в теорію самопізнання. «Неокласиків» приваблюють античні джерела сквородинівського «любомудрія», і водночас «українскість» філософа-космополіта, наголошувана свого часу Д. Чижевським. У глибинах античної філософії вони віднаходили естетичні координати та етичні коди, які дозволяли дотримуватися «філософії відсторонення» чи «теорії нероблення» (за Д. Багалієм) в умовах революційного хаосу та ідеологічного радикалізму.

Концепт «філософії відсторонення» забезпечував органічну єдність сквородинівського розуміння природи людського щастя, що полягало в постійному самовдосконаленні, самозаглибленні, пізнанні власної природи, що сприяло вивченню духовної сфери буття, досягненню цілісного мікрокосму і можливості бачити людину в її

самодостатності. Цим відкривалися перспективи формування людини ренесансного типу з її особливим світовідчуженням, що був орієнтований на самоспоглядання «людини бароко».

На рівні образів, мотивів та архітекtonіки тексту «неокласики» активно відкривали для себе культуру українського бароко в усіх його естетичних виявах – від «старшинського бароко» до «низового». В. Петров серед «неокласиків» був чи не найпошлідовнішим дослідником феномену Г. Сковороди («Огляд літератури про Гр. Сковороду», «Г. Сковорода і його теорія нероблення», «До характеристики світогляду Гр. Сковороди. Вчення Сковороди про матерію», «Особа Сковороди. 1722-1922»). Йому належать спостереження над еволюцією філософських поглядів Сковороди, що лягли в основу періодизації основних етапів світоглядної еволюції мислителя. Поцінуючи внесок В. Петрова-Домонтовича у сквородинознавство, Р. Мовчан зауважує: «В. Петров ... поділяв думку про асоціальність естетики Сковороди, його індивідуалістичний аскетизм, але наголошував на присутності таких же антигромадянських тенденцій в тодішньому суспільстві, а також на гнучкій діалектичній природі його філософії, що поєднує в собі *індивідуально-особистий етичний* напрям з *універсально-громадським*» (курсив мій – І.Б.) [9, с. 355].

Зацікавленість філософськими роздумами Гр. Сковороди про природу людини значно зростає та стає особливо актуальною в координатах історико-культурних пошуків європейських мислителів першої третини ХХ - го ст. Кризова свідомість людини, породжена значними соціальними потрясіннями, знайшла своє вираження у провідній індивідуалістській моделі особистості, що знаходимо у вченнях А. Бергсона, Е. Гусерля, З. Фрейда, Ф. Ніцше та ін. У контексті пошуків нової естетичної концепції доби постать Григорія Сковороди стала органічним втіленням національної версії індивідуалістичної філософії. Українські письменники-модерністи відкрили нового Сковороду, і «...цей новий модерністичний дискурс, безперечно, формувався на основі його гуманістичної філософії, в цілому визначаючи його національну специфіку. Так, наприклад, його крайній індивідуалізм у суті своїй був аристократичним, тому й реалізувався у спокійній еллінській урівноваженості і впевненості» [9, с. 358-359]. Суголосними настроєм частини творчої інтелігенції виявилися основні постулати філософії та приклад життя мислителя: «За зовнішньою християнською сумірністю і впокореністю відчувалася гідність і той самий аристократизм духу, за маскою людини простої й «низької», людини за межею станів і класів – усвідомлення «своєї надлюдськості», людиною, що несе божественне начало. За Сковородою, індивідуум протиставляє, відмежовує себе від метушливого неприйняттого суспільного світу, він не зливається з ним, не поглинається, хоч і наближається...» [9, с. 359].

На прикладі життєвої філософії та шляхів самореалізації письменників у вигнанні прочитуємо рецепцію белетризованої філософії Г. Сковороди (Басня 26. «Щука и Рак»): «...Мудрому человек ку весь мир есть отечеством: вездѣ ему и всегда добро. Он добро не собирает по мѣстам, но внутрь себе носит оно. Оно ему солнцем во всѣх временах, а сокровищем во всѣх сторонах. Не его мѣсто, но он посвящает мѣсто, не изгнанник, но странник и не отечество оставляет, а отечество перемѣняет; в коей земли пришлец, тоей земли и сын, имѣя внутрь себя народное право, о коем Павел: «Закон духовен есть» [15, с. 104-105] (курсив мій – І.Б.).

Масмо ряд ключових образів у цій художній ілюстрації філософських ідей, де кожний вже є самоцінною філософською та естетичною категорією, а у діалектиці буття пов'язуються у цілісну світоглядну систему. Вони сприймаються як образи-концепти, що вибудовують модель світу та визначають концепцію особистості: 1) «мудрий человек» (людина, що вибудовує власний простір через самопізнання); 2) «отечество» (комфортний простір перебування для самоспоглядання та поглиблення «самості»); 3) «добро внутрь себе» (концепти, що виражають цілісність та самоідентичність).

Традиції Гр.Сковороди можна розглядати як предтечу української національної філософії. «Сковородинівське себепізнання також має етнічний вимір» [17, с. 144]. Як прояв «ефекту відкритості», що є атрибутом модерного мислення, можна розглядати «діалог» Григорій Сковорода – екзистенційний дискурс української прози першої половини ХХ -го століття. Українське письменство означеного періоду віднаходить такі продуктивні художні моделі, які відкриють горизонти української інтелектуальної прози в еміграційних координатах. Мала проза письменників-емігрантів мурівського періоду (1945-1948 рр.) тематично присвячена освоєнню нового життєвого (географічного, соціального, духовного) простору людиною, яка в процесі цього освоєння-завоювання проходить складний процес самоозначення.

Ремінісценції сквородинівських образів та ідей знаходимо в доеміграційний період творчості В. Петрова-Домонтовича. В. Агеева, характеризує витоки світогляду та першопричини життєвого вибору Василя Гриба, одного з героїв роману «Дівчина з ведмедиком», визначає його як «своєрідну філософію уникання», що є найоптимальнішим шляхом для «відстоювання й збереження власної самості» [2, с. 157]. «Боротьба зі злом не примножувала добро, але змушувала прийняти правила гри і навіть носіїв Добра та справедливості швидко обертала в злих і мстивих захисників ідей. У Віктора Петрова-Домонтовича ця філософія «третього шляху» й «захоплення нікчемними речами» пов'язана з ученням Сковороди, з його «теорією нероблення» і «сродною працею» [2, с. 157].

Українська інтелігенція за кордоном переживала екзистенційну ситуацію самоозначення, коли питання продовження боротьби за суверенність української держави та відродження нації в нових політичних координатах постало з особливою гостротою. Актуалізовані на першому з'їзді МУРу, проблеми національного буття реалізувалися в ідеї «великої літератури». Концепція національного письменства, заснована на місіанській ролі літератури, не вичерпувала усіх можливих моделей творчості та особистісних шляхів реалізації екзистенційного

вибору письменника-емігранта. У випадку В. Петрова-Домонтовича бачимо самовираження через відхід від «літописання» сучасності як такої та пошуки історико-культурних паралелей для пізнання теперішнього через призму вічного. На тлі пасіонарності adeptів ідеї «великої літератури» позиція письменника виглядала як свідомо відмова від активного національного опору, як філософія «нероблення», витоків якої – в антропософських ландшафтах учення Г. Сковороди. «Своєрідною концептуалізацією «відмови» для Сковороди стає теорія «нероблення». В. Петров іде слідом за Д. Багалієм, коли стверджує, що саме в ній лежить ключ до філософії Сковороди. Концепт «нероблення» бачиться ним як виклик буржуазному суспільству (в основі якого лежить принцип виробництва), що веде до «розриву» життєвої й суспільної позиції філософа. Водночас для Сковороди «зречення, відмовлення й негачія є умова пізнання вічного» [14, с. 376]. Серед обґрунтованих українським літературознавством ідей окреме місце належить тезі про культурфілософський дискурс теорії про етногенетику мислення В. Петрова-Домонтовича, реалізовану у ряді його праць. «Задля правильного розуміння методології етногенетики В. Петрова слід виходити з того, що всі його іпостасі – мислитель, учитель, письменник, складали нерозривну цілісність» [7, с. 19].

Феномен Гр. Сковороди постійно приваблював увагу В. Петрова-Домонтовича як науковця та письменника-філософа (і в «неокласичний» період творчості, і в еміграційний). Ситуація у науковому сквородинознавстві утруднювалася текстологічними проблемами та відсутністю друкованих версій філософських і художніх творів «мандрівного філософа». Тільки у 1926 році завдяки праці Д. Багалія рукописні тексти Гр. Сковороди, що були укладені різними мовами та різнорідними у стильовому плані (написані давньоукраїнською, російською, латиною, грецькою, церковнослов'янською, вони містили цитати з різних джерел без посилань) вийшли в адаптованому та друкованому вигляді під назвою «Український мандрівний філософ Гр. Сав. Сковорода». Вихід монографії став помітним явищем на фоні актуалізації сквородинознавчого дискурсу, представленого працями М. Возняка, С. Єфремова, А. Музички, П. Пелеха, М. Сумцова, Г. Хоткевича, Д. Чижевського та інших. На тлі ренесансового піднесення української культури зацікавлення феноменом Сковороди було закономірним: «Прикметно, що в цьому новітньому загальному дискурсі Г. Сковороди повністю відобразилася суспільна свідомість, що так *химерно поєднала дух відродження й апокаліпсису, меркантильні, прагматичні потреби й захоплюючу романтичну перспективу, втрачену ілюзію і неоміф*» (курсив мій – І.Б.) [9, с. 345]. Наукова об'єктивність у вивченні філософії Гр. Сковороди залежала від ідеологічної ситуації: «... Кожен розумів, інтерпретував його спадщину відповідно до власного рівня свідомості, наукової об'єктивності, внутрішніх і зовнішніх потреб (суспільних, політичних, естетичних, психологічних тощо). Власне, кожна нова епоха почитувала його за тією ж схемою – як і всі інші знакові постаті світової історії людства» [9, с. 345]. Сковородинівські алюзії та ремінісценції, софійність його белетризованих розмислів поза ідеологічними канонами наповнювали інтертекст української літератури, що творилася під знаком інтелектуалізму. Проза 20-30-х років ХХ ст. в українській людині сквородинівського типу віднаходить типологічні риси, притаманні екзистенційному герою, увиразнюючи тенденції європейської культури.

Друга хвиля інтелектуальної прози пов'язана з її розвитком за кордоном у сорокові роки ХХ-го століття. У цей час з'являються оповідання В. Петрова-Домонтовича «Триборканий гайдамака», «Спрага музики», «Трипільська трагедія», «Князі», «Передвеликоднє» та інші. Вони доповнюють і поглиблюють екзистенційний дискурс малої прози В. Петрова-Домонтовича, представленого такими творами, як «Апостоли», «Святий Франциск із Ассізі» та «Самотній мандрівник простує по самотній дорозі». У творчості мурівського періоду автор намагається відповісти на болючі питання про місце і роль України у світовій історії, про природу української людини. «На духовно-філософському рівні Віктор Петров давно собі й усім нам намагався пояснити новітню екзистенційну ситуацію, що так гостро постала по Другій світовій війні» [6, с. 434].

Екзистенційна свідомість українського письменника-емігранта, що виражала устремління до універсалізму, переважно демонструвала це незавуальоване протиставлення національно-аристократичного духу європейській поліетнічній культурі. Прагнення будь-що зберегти власну ідентичність, не розчинитися в багатоголосі європейської літератури, спонукало митців до активних пошуків філософської та естетичної концепції розвитку української літератури за кордоном. Отже, увиразнюючи дискурс сквородинівського «громадянина всесвіту», український письменник за межами вітчизни («громадянин Європи») зберігає свою національну автентичність, несе себе в собі, віднаходячи та реалізуючи власну екзистенцію у мандрівках світами.

Філософія самоспоглядання, прагнення пізнати природу речей та розірвати тенета матеріального світу, подолати «земне тяжіння» гріха самовдоволення та інтелектуальної інертності, – ось ті моменти, що є важливими для розуміння системи координат, у яких творить світ власних ідей В. Петров-Домонтович.

У текстах малої прози В. Петрова-Домонтовича знаходимо, як письменник-емігрант, «громадянин світу», що позбавлений батьківщини, болісно переживає апокаліптичну картину поруйнованої війною Європи. Але її велична архітектура усе ж зберігає палімпсести духовних кодів Середньовіччя, коли теологічні питання складали значну частину філософії. Оповідання В. Домонтовича «Мої Великодні» сповнене культурософських роздумів: «Люди давно вже перестали будувати Собори. Вони будують банки, літаки, басейни для плавби і стадіони для спорту. Собори лишилися пам'яткою доби, що дивилася на дійсність зовсім інакше, ніж це робимо ми. Та доба підносила велич Божого, ми – велич людського. Та доба знала єдиного Творця землі й неба – Бога. Наша – як творця ствердила людину» [3, с. 253] (курсив мій – І.Б.). Зазначимо, що образ людини-творця набуває іронічної конотації на фоні знищеної храмової архітектури.

«Людина нашого часу зреклася релігійних переживань. Її стали чужими містерії евхаристії. Слова *святий* і *святність* втратили свій благовісний сенс. Людина більше не прагне добротності. Ми зневажили духовну цінність посту. Ми цінимо ситість» [3, с. 253]. «І ще так недавно ми знали, що піст є шляхом до визволення. Не похмурою погрозою, а ясною радістю. Провістям не смерті, а воскресіння» [3, с. 253].

З одного боку, В. Петров-Домонтович «оприявлює модус особистісного екзистенційного світобудування Сковороди, в якому постульовані ним цінності йдуть всупереч цінностям загальним» [14, с. 376]. З іншого, – вибудовує такі моделі буття, коли ці загальні цінності піднімаються до рівня всезагального, позачасового. Тоді війна як механізм самознищення людства постає в історіософії В. Петрова-Домонтовича, як те, що випадає з логіки буття. Не випадковою є паралель християнської ідеї воскресіння та відродження поруйнованих у збройному двобої двох тоталітарних систем європейських міст в оповіданнях В. Домонтовича «Передвеликодні (Весна 1947 року)» й «Мої Великодні (З записок мандрівника)». Однак письменник ставить ще одне глобальне питання, котре стосується можливості відродження, звичної довоєнної системи координат духовного життя європейця: чи буде відновлена «архітектура» духовної цілісності європейської людини.

Антропофілософія В. Петрова-Домонтовича постає через вимір «людина і мистецтво». В оповіданні «Передвеликодні (Весна 1947 року)» автор наводить міркування про сучасне мистецтво та його рецепцію у кризовій свідомості людини, що пережила війну. Споглядання модерного французького мистецтва на мюнхенській виставці та перегляд експозиції мистецтва Середньовіччя викликає неоднозначні рефлексії. Гармонія класичного мистецтва з його універсалізмом, що ревно оберігалася довоєнною Європою, постає через образи великих майстрів, котрі «не примушували глядача шукати якоїсь однієї умовної точки, щоб з неї і тільки з неї можна було побачити річ такою, якою її хотів би витворити мистець. Вони прагнули зробити свій твір універсальним, обов'язковим, уникаючи суб'єктивної умовності особистого, що його стверджує мистець у собі й для себе» [4, с. 257]. Майстри модерної епохи прагнули досягти не стільки катарсису, скільки потрясіння, звідси й естетика, й особливі прийоми, й арсенал художніх засобів, якими послуговується мистецтво Європи у передчутті війни та в подоланні повоєнного синдрому. За В. Домонтовичем, «мистецтво відобразило потрясіння нашої психіки» [4, с. 259]. «Мистці відзначили захитаність світу, як сейсмограф відзначає перші зрушення ґрунту ще перед тим, як землетрус поглине місто. З цього погляду годилося б говорити про суворий і послідовний доведений до логічної завершеності реалізм Пікассо і сюрреалістів» [4, с. 259].

Предметом спостережень інтелектуальних оповідань В. Петрова-Домонтовича стає філософія мистецтва, філософія творчості, той зміст культурних текстів, що увиразнює рецепцію духовного світу людини. Тому таким логічними видаються міркування автора про реалістичність світу образів, що конструюють «викривлену» реальність, візію якої пропонує модерне мистецтво. «Модерне мистецтво, попри всю його формальну умовність є єдино реальним у цих знищених містах сучасної Європи, що не мають дахів...» [4, с. 259-260]. У цьому «викривленому» просторі, у змінених етичних координатах особливо гостро постає питання самоідентичності як домінантної ідеї української антропософії.

Культура у широкому сенсі та література зокрема в рецепції інтелектуала В. Петрова-Домонтовича стає не лише простором для філософствування, а й способом існування його філософських концепцій. У цьому так само вбачаємо вплив Г. Сковороди, котрий белетризує власні філософські роздуми, найчастіше використовуючи форму діалогу.

В. Агеєва зауважує: «...Стожет цікавить його (Домонтовича – І.Б.) не сам по собі, а як засіб для розгортання певної філософської колізії, для віднайдення складних і різючих аналогій між віддаленими історичними епохами, часовими відрізками, подіями. Парадоксальне зближення контрастних понять і оцінок, гра з офіційними ідеологічними, культурними, жанровими, стильовими й мовними канонами витворює у тексті складне плетиво мотивів, відсилок, перегуків, інтелектуальних загадок для підготовленого читача. У цьому сенсі можна говорити про елементи постмодерного письма у прозі Домонтовича» [1, с. 17].

Таким чином, джерела авторської свідомості В. Петрова-Домонтовича, що на рівні поетики проявилися в інтелектуалізації письма, пов'язані з оригінальною рецепцією письменником ідей Гр. Сковороди та долі мислителя як «самотворчості». Г. Сковорода В. Петров-Домонтович трактує як Людину ренесансного типу з притаманною йому модерною (неокласичною) візією світу. Заглиблений в античну філософію та збагачений філософськими ідеями Європи, культурні шляхи якої Гр. Сковорода пізнає під час своїх мандрів (дорогами самовизначення), український філософ продукує національноцентричну модель філософії з екзистенційною основою. Екзистенційна заглибленість та неокласична настанова на самопізнання й побудову власної духовної системи координат стали тією концептосферою, що сформована філософськими роздумами В. Петрова-Домонтовича. Органічною формою презентації та водночас формою існування його філософських образів та ідей стала інтелектуальна проза від романістики доєміґаційного періоду до малої прози періоду МУРУ.

Творчість В. Петрова-Домонтовича демонструє гармонізацію української та європейської філософської думки та ментального типу світовідчуження й естетичного переживання дійсності, що детермінує появу інтелектуальної прози, заснованої на історіософському дискурсі. Означені концепти авторської свідомості, проявившись на рівні поетики малої прози, дозволяють виявити константи індивідуального стилю письменника, який у різні періоди своєї творчості не змінював ідеалам «неокласичної» естетики, шукаючи рівноваги та гармонії в культурно-філософському та історичному досвіді людства.

Можливо, пошуками нових шляхів естетичного виміру сучасності мотивовано звернення В. Петрова-Домонтовича до малих жанрових форм, що спостерігаємо в мурівський період творчості митця. Адже оповідання та новели починають якнайактивніше функціонувати в загальнобелетристичному дискурсі в ті періоди літератури, коли письменство позбавлене можливості дистанціюватися у часі для осмислення проблем теперішніх у більш масштабних (повістевих та романних) формах.

Однак активні пошуки історичних паралелей, культурного та філософського підґрунтя осмислення дійсності у цих малих формах, їх інтертекстуальна наповненість, масштабність образів і глобальність тематики та проблематики наближають їх до великих епічних форм, поетики романного мислення. Усі ці закономірності простежуємо у новелах та оповіданнях В. Петрова-Домонтовича. Інтелектуалізм малої прози В. Петрова-Домонтовича лишається тією сталою рисою, що є характеристичною ознакою його естетичної програми.

Штучно перерваний в українській радянській літературі дискурс інтелектуальної белетристики здобув подальший розвиток в еміграції, утверджуючи здобутки у царині інтелектуально-психологічної прози, закладені свого часом М. Могиланським, Б. Антоненком-Давидовичем, В. Підмогильним.

Список використаних джерел

1. Агеева В. Мовні ігри В. Домонтовича // В. Домонтович Дівчина з ведмедиком. Роман. Болотяна Лукроза. Оповідання та нариси. – К.: Критика, 2000 (Літературно-художнє видання). – С. 3-20.
2. Агеева, Віра. Поетика парадокса: Інтелектуальна проза Віктора Петрова-Домонтовича. – К.: Факт, 2006. – 432 с. (Сер. «Висока полиця»).
3. Домонтович В. Мої Великодні (З записок мандрівника) // В. Домонтович Дівчина з ведмедиком. Роман. Болотяна Лукроза. Оповідання та нариси. – К.: Критика, 2000 (Літературно-художнє видання). – С. 249-255.
4. Домонтович В. Передвеликоднє (Весна 1947 року) // В. Домонтович Дівчина з ведмедиком. Роман. Болотяна Лукроза. Оповідання та нариси. – К.: Критика, 2000 (Літературно-художнє видання). – С. 256-260.
5. Кодак М. Авторська свідомість і поетика // Вісник Запорізького державного університету. – 2001. – №1. – С. 29-31.
6. Корогодський Р. Постаць Віктора Петрова як проблема екзистенційного вибору (виступ на науковій конференції) // Українська біографістика – Biographistica Ukrainica: Зб. наук. праць / НАН України, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Інститут біографічних досліджень Українське біографічне товариство; редкол.: В. І. Попик (відпов. ред.) та інш. – К., 2008. – Вип.4. – С. 432-435.
7. Корпусова В. В. Петров (Домонтович): етногенетика як свобода самовиявлення // Слово і час. – 2002. – №10. – С. 17-25.
8. Матвієнко С. Опосередковане зізнання: Віктор Петров та його «Особа Сковороди» // Слово і час. – 2002. – №10. – С. 54-60.
9. Мовчан Р. Г. Сковорода в контексті українського літературного модернізму 1920 -х років // Антипролог: Збірник наукових праць, присвячених 60 -річчю члена-кореспондента НАН України Миколи Сулими. – К.: ВД «Стилос», 2007. – С. 345-361.
10. Мовчан Р. Український модерністичний роман: «Місто», «Невеличка драма» В. Підмогильного // Дивослово. – 2001. – №2. – С. 11-14.
11. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі: Монографія. – К.: Либідь, 1997. – 360 с.
12. Павличко С. Роман як інтелектуальна провокація // Павличко С. Теорія літератури / Передм. Марії Зубрицької. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. – С. 641-652.
13. Петров В. Особа Сковороди // Філософська та соціологічна думка. – 1995. – № 1-2. – С. 191-211.
14. Сінченко О. Особа Григорія Сковороди в інтерпретації Віктора Петрова // Антипролог: Збірник наукових праць, присвячених 60-річчю члена-кореспондента НАН України Миколи Сулими. – К.: ВД «Стилос», 2007. – С. 373-382.
15. Сковорода Г. Щука и Рак. Басня 26 // Сковорода Григорій Вірші. Пісні. Байки. Діалоги. Трактати. Притчі. Прозові переклади. Листи. – К.: Наукова думка, 1983. – С. 104-105. (Бібліотека української літератури. Дожовтнева українська література).
16. Ульяновський В. «В пустелі мені з'явився біс», або про темну мантию Віктора Петрова [Домонтовича] // Філософська і соціологічна думка – 1995. – №2. – С. 178-190.
17. Ушкалов Л. Есеї про українське барокко. – К.: Факт – Наш час, 2006. – 284 с. (Сер. «Висока полиця»).

The question of the sources of V. Petrov-Domontovych's writing's is closely connected with the issue of the author's consciousness. The author of the article refers to modern literary achievements in study of the poetical level of V. Petrov-Domontovych's authorial consciousness presentation, introducing an attempt of analysis of a little-studied by literary studies range of a small prose of the wall period author. The sources of the author's consciousness which were reflected in his postwar novellas and short stories are philosophical views of the Ukrainian and European thinkers and intellectual discourse of the authors whose creative work became a form of realization of their philosophical views.

Key words: authorial consciousness, intellectual discourse, question of the sources.